

OSVRTI I PRIKAZI

Ivan Berčić (1824. – 1870.): život i djelo: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 26. listopada 2018. u Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru, ur. Tado Oršolić i Grozdana Franov-Živković, Zagreb – Zadar, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 2023., 303 str.

Međunarodni znanstveni skup o životu i djelu Ivana Berčića, hrvatskog svećenika, glagoljaša i filologa, održan 26. listopada 2018. godine u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za povijesne znanosti u Zadru, Sveučilišta u Zadru – Odjela za kroatistiku i Odjela za rusistiku, Zadarske nadbiskupije, Ruske akademije znanosti – Instituta za lingvistička istraživanja u Sankt Peterburgu te Ruske nacionalne knjižnice u Sankt Peterburgu, popraćen je zbornikom radova objavljenim 2023. godine u izdanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti – Zavoda za povijesne znanosti u Zadru, čiji su urednici Tado Oršolić i Grozdana Franov-Živković.

Akademik Ivan Berčić rođen je 1824. godine u Zadru. Bio je svećenik i profesor staroslavenskog jezika i staroslavenske liturgike, te Starog zavjeta i istočnih jezika na Visokoj bogoslovnoj školi Centralnog bogoslovnog sjemeništa u Zadru, jedan od najistaknutijih proučavatelja i promicatelja glagoljske kulturne baštine. Prikupljao je i istraživao glagoljske knjige, rukopise i fragmente, zalažući se za njegovanje i očuvanje glagoljskoga pisma i staroslavenskog bogoslužja. Za polaznike sjemeništa, buduće svećenike, priredio je nekoliko udžbenika za učenje staroslavenskog jezika. Bio je član odbora za uređivanje i priređivanje liturgijskih knjiga (1868. – 1870.) te mu je povjerena zadaća objavljivanja novog glagoljskog misala, koji je uslijed njegove smrti, više godina kasnije (1893.), priredio Dragutin Parčić.

Dragocjena ostavština Ivana Berčića danas se najvećim dijelom čuva u Odjelu rukopisa i rijetkih knjiga Ruske nacionalne knjižnice u Sankt Peterburgu. U Sanktpeterburšku biblioteku zbirka je dospjela otkupom 1874. godine, a predstavlja najveću zbirku glagoljskih spomenika koja se nalazi izvan granica Republike Hrvatske. Jedan dio glagoljskih rukopisa koje je Berčić prikupio pohranjen je i u Arhivu HAZU u Zagrebu, a dio spisa iz njegove ostavštine nalazi se u franjevačkom Samostanu sv. Marije na Glavotoku te u Znanstvenoj knjižnici u Zadru.

Zbornik donosi četrnaest znanstvenih radova autora iz Hrvatske i Rusije, u kojima se povijesno kontekstualizira i razmatra djelovanje Ivana Berčića, u prilikama za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, te se predstavlja

i s filološkog aspekta sagledava glagoljska baština na čijem je prikupljanju i izučavanju marljivo radio.

Biografske podatke o Ivanu Berčiću, kao i prikaz rodoslovlja njegove obitelji čiji korijeni sežu u 17. stoljeće i mjesto Veli Iž, na samom početku Zbornika donosi Grozdana Franov-Živković (9 – 20). Navedene podatke autorica je istražila i u radu iznijela temeljem dostupne literature i arhivskih izvora, dopunivši temu istraživanja koju je obradio i 2018. godine na skupu izložio pokojni mons. Pavao Kero.

Istaknutu ulogu u duhovnom i intelektualnom razvoju glagoljaša Berčića imao je njegov stric, šibenski biskup Ivan Berčić (1846. – 1855.). Osim što je brižno pratio tijek nećakova školovanja, kao i duhovnog napredovanja, biskup Berčić, i sam značajno angažiran u zaštiti hrvatskog jezika, glagoljice i staroslavenske liturgije, imao je velikog utjecaja i na njegov znanstveni put, na što u drugom prilogu Zbornika ukazuje Zdenko Dundović (21 – 36).

S djelovanjem Ivana Berčića uoči i za vrijeme hrvatskog narodnog preporoda 50-ih i 60-ih godina 19. stoljeća u Dalmaciji, čitatelje upoznaje Tado Oršolić (41 – 64). Kako ističe autor, Berčićev doprinos u kontekstu preporodnog pokreta očitovao se u obnovi i ponovnom oživljavanju glagoljaštva i staroslavenske liturgije koji su bili jedna od temeljnih sastavnica kulturne i jezične baštine u hrvatskoj povijesti.

O istaknutoj poziciji koja Ivanu Berčiću, sabiratelju, priređivaču i izdavatelju hrvatskoglagoljskih liturgijskih tekstova pripada u okvirima hrvatske historiografije i filologije piše Tomislav Galović (65 – 142). Svrstavajući ga uz nekolicinu ranih i najistaknutijih istraživača staroslavenskog jezika i hrvatskog glagoljaštva druge polovice 19. stoljeća kao što su Ivan Kukuljević Sakcinski, Franjo Rački, Ivan Črnčić i drugi, autor donosi opis Berčićevih tiskanih djela i podatke o njegovoj ostavštini, razmatra radove u kojima o Berčiću pišu njegovi suvremenici, te izlaže percepciju njegova djela u modernoj i suvremenoj historiografiji i filologiji.

Podatke o Berčićevim terenskim istraživanjima i njegovu angažiranom radu na prikupljanju glagoljske pisane baštine, kao i na proučavanju glagoljskih epigrafskih spomenika, donosi Grozdana Franov-Živković (143 – 183). Uz izloženi pregled rukopisa iz zbirke Ivana Berčića koja se čuva u Ruskoj nacionalnoj knjižnici, te rukopisa pohranjenih u Arhivu HAZU u Zagrebu i Arhivu Provincijalata franjevaca trećoredaca u Zagrebu – Ksaver (iz Berčićeve zbirke na Glavotoku), autorica se osvrće na glagoljsku građu zadarskog područja koja je stradala u prošlosti, te ujedno daje prikaz rada sakupljača glagoljskih spomenika koji su Berčiću prethodili.

Žanna L. Levšina donosi znanstveni opis jednog dijela dosad neobrađenog materijala koji se trenutno nalazi izvan sastava zbirke Ivana Berčića pohranjene u Odjelu rukopisa Ruske nacionalne knjižnice u Sankt Peterburgu (185 – 195). Riječ je o tri najstarija fragmenta glagoljskih rukopisa iz cjeline jedinica koje još nisu uvrštene u katalog zbirke, odnosno o pergamentnom brevijaru iz zadnje četvrtine 14. ili s početka 15. stoljeća, zborniku s kraja 15. ili s početka 16. stoljeća, te apokrifnoj Epistoli o nedjelji iz zadnje četvrtine 16. stoljeća.

O primjercima tiskanih glagoljskih knjiga iz Berčićeve zbirke u Sankt Peterburgu među kojima su bibliografske rijetkosti iz 15. i 16. stoljeća: prvotisak *Misala* iz 1483. godine, primjerci izdanja senjske tiskare, dva primjerka *Misala Pavla Modrušanina* (1528.), dva izdanja Šimuna Kožičića – *Oficij rimski* (1530.) i *Misal hruacki* (1531.), pet primjeraka *Brevijara* Omišljanina Nikole Brozića iz 1561. i primjerak izdanja Novog zavjeta (1562. – 1563.) tiskanog u Urachu, kao i primjerci izdanja rimske Propagande (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide*) iz 17. i 18. stoljeća, piše u svom prilogu ovom Zborniku Anica Nazor (197 – 205).

U okviru Berčićeve zbirke u Sanktpeterburškoj biblioteci nalazi se i jedan manji dio hrvatskih ćirilčkih spomenika, tekstova koji potječu pretežito s prostora dalmatinskog zaleđa. Njihovim sagledavanjem autor Mateo Žagar nastoji utvrditi u kojoj su mjeri poslužili kao osnova za sastavljanje Berčićeve tablice hrvatske ćirilice ili „bosanske azbuke“ objavljene unutar glagoljskog udžbenika koji je priredio, *Bukvara staroslovenskoga jezika* tiskanog 1860. u Pragu, a koja se iskazuje u tri regionalna oblika – bosanskom, dalmatinskom/poljičkom i dubrovačkom (207 – 227).

Prikaz Berčićevih udžbenika staroslavenskoga jezika koje je objavio kako bi polaznicima sjemeništa olakšao usvajanje paleoslavističkih znanja donosi Ivana Eterović (229 – 241). Uz spomenuti *Bukvar staroslovenskoga jezika glagolskimi pismeni za čitanje crkvenih knjig* (1860.) riječ je o djelima: *Chrestomathia linguae veteroslovenicae caractere glagolitico e codicibus, codicum fragmentis et libris impressis* (1859.) i *Čitanka staroslovenskoga jezika* (1864.).

Andrej N. Sobolev i Vjačeslav V. Kozak istražuju jezične osobitosti odlomka glagoljskog misala iz 14. stoljeća (inv. br. Berčić II 36), koji se čuva u sastavu Berčićeve zbirke u Ruskoj nacionalnoj knjižnici (243 – 252). Osobito pritom razmatraju dubletne oblike (u pravilu crkvenoslavenske i čakavske), u različitim dijelovima spomenika.

Tematsko-stilsku analizu, kao i jezičnu raščlambu teksta *Pouke ili upute o ponašanju* iz Berčićeva zbornika br. 5 nastalog u 15. stoljeću na zadarskom području, danas također pohranjenog u Berčićevoj zbirci u Sankt Peterburgu, donose Marijana Horvat i Andrea Radošević (253 – 266). Autorice pretpostavljaju

da je riječ o skraćenoj inačici neutvrđenog stranog predloška – priručnika za ispravno ponašanje pripadnika crkvenoga reda, te ukazuju kako se u tekstu isprepliću narodni, čakavski elementi i crkvenoslavenski hrvatske redakcije.

Dio Berčićeve zbirke, pod signaturom Berč. 10, sačinjavaju i glagoljska *Pravila Seminarija Iliričkoga ili slovinskoga* o čijim leksičkim značajkama piše Ivica Vigato (267 – 279). Razvrstavajući lekseme i leksičke sveze u semantička polja, autor predočava način na koji su u *Pravilima* iskazni kućni red i norme ponašanja, raspored aktivnosti i obveze te mnogi drugi segmenti svakodnevice polaznika zadarskog sjemeništa koji se pripremaju za svećeničko zvanje.

Temeljem analize grafije i jezika teksta propovijedi *Govorenije na mladoj misi* pisanog u 18. stoljeću, iz zbirke Ivana Berčića (fond 67, rkp. 38), Ivana Petešić Šušak i Sandra Hadžihalilović nastoje utvrditi mjesto njegova nastanka. Autorice zaključuju da je riječ o tekstu s područja zadarskoga zaleđa, te u radu ujedno nadopunjuju dosadašnje spoznaje o hrvatskom jeziku u 18. stoljeću, kao i o hrvatskom glagoljskom kurzivu.

Zbornik završava radom Andreja N. Soboleva i Vjačeslava V. Kozaka koji su predstavili životni i znanstveni put Svetlane Olegovne Vialove (1929. – 2015.), najpoznatije ruske znanstvenice specijalizirane za hrvatsku glagoljsku pismenost, koja je istraživanja hrvatskih glagoljskih rukopisa 13. – 18. stoljeća provodila upravo na gradivu sadržanom u Berčićevoju, te zbirci Društva ljubitelja drevnih spomenika, također pohranjenoj u Ruskoj nacionalnoj biblioteci (293 – 300). Kao rezultat njezina dugogodišnjeg znanstvenog rada 2000. godine u monumentalnom izdanju objavljeni su opisi i faksimili glagoljskih fragmenata (ukupno 154) zbirke Ivana Berčića u Ruskoj nacionalnoj biblioteci, a 2016. godine, u okviru izdavačkog niza *Monumenta glagolitica Archidioecesis Iadertinae* posthumno je tiskano još jedno njezino istaknuto djelo: *Glagoljski zbornik XV. st. Ruska nacionalna biblioteka: Zbirka Ivana Berčića, f. 67, Berčić br. 5.*

Zaključno, objavljene rasprave potvrđuju Berčićev znanstveni rad kao onaj koji prati opće težnje preporodnih kretanja sredine 19. stoljeća u Dalmaciji, a koji karakteriziraju njegova nastojanja za obnovom staroslavenskog bogoslužja te za očuvanjem hrvatske glagoljske baštine. Značaj i vrijednost njegova doprinosa na području hrvatskog glagoljaštva i filologije i dosad su bili prepoznati, a ovim je prilozima omogućena iscrpnija i puno cjelovitija valorizacija njegova djela. Predstavljeno glagoljsko gradivo pruža ujedno mogućnosti za daljnja istraživanja na različitim područjima znanstvenoga djelovanja.

Anamaria Perović